

Scandinavian Star – når demokratiet svigter

af Iben Brinkland, Center for Demokratisk Facilitering

Den 7. april 1990, 482 mennesker var ombord på Scandinavian Star, 159 døde i en mordbrand, heraf 25 børn.

Center for Demokratisk Facilitering (CEDE) har bistået Scandinavian Stars danske støtteforening i dens indsats for at få de skyldige retsforfulgt. Scandinavian Stars danske støtteforening er en forening for ofrene for mordbranden og deres pårørende. CEDE bistår, bl.a. fordi vi mener, at vores demokratiske system svigter ofre og pårørende.

Sagen er aktuell, ikke kun fordi DR over seks mandage har bragt gruen i mordbranden og forretningsmændenes ageren ind i de danske stuer, men fordi ofre og pårørende fortsat svigtes af demokratiet.

Mordbranden ombord på Scandinavian Star er danmarkshistoriens største drabssag udenfor krig, den er fortsat uopklaret, og baggrunden for dette er set med demokratiske briller rystende.

Den demokratiske kontrakt

Vores danske demokrati er baseret på en kontrakt mellem folket og det valgte styre, Folketinget.

Vi, folket, har givet Folketinget retten til at styre landet på vores vegne, og for at sikre, at magten ikke misbruges, er opgaverne fordelt - Folketinget laver lovene, domstolene dømmes efter lovene, og regeringen udfører og håndhæver lovene med hjælp fra de respektive myndigheder f.eks. politiet.

Det er Folketingets pligt på vegne af os at sikre, at opgaverne håndteres som fastsat. Folketinget skal som modydelse for magten f.eks. sikre, at retsstaten fungerer, det vil bl.a. sige at skyldige retsforfølges, og ofre har mulighed for at få erstatning.

Nej, vi kan måske ikke bebrejde Folketinget, hvis Vejdirektoratet laver et forkert sving på en

motorvej. Men det er altså Folketinget, der demokratisk står til ansvar overfor os for ”styrets” håndtering af magten. Hvis der er generelle svigt eller svagheder, er det Folketingets pligt at gribe ind.

Den demokratiske kontrakt er bindende

I den demokratiske kontrakt hænger rettigheder og pligter tæt sammen – retten eller mere præcist magten til at styre landet på folkets vegne indebærer også en pligt til faktisk at gøre det.

De 10. april 1990 indgik Danmark, Norge og Sverige en regeringsaftale om fordeling af opgaverne i forbindelse med opklaringsarbejdet omkring brandene ombord på Scandinavian Star.

Hvad er det juridiske grundlag for, at en mordbrand begået i svensk farvand ombord på en færge under Bahamasflag er et fælles nordisk ansvar at opklare og retsforfølge? Det korte af det lange er, at Danmark, Norge og Sverige tog fælles ansvar for opgaven, og derfor naturligvis også er forpligtet af dette.

Norge tog ansvaret for at efterforske selve branden. Sverige skulle identificere de omkomne og give teknisk bistand. Og Danmark fik ansvaret for at efterforske ejer, reder og forsikringsforhold.

Der er i princippet ikke noget galt i at opgaverfordele mellem flere involverede lande – det kan ligefrem være hensigtsmæssigt af hensyn til resourceforbruget. Men det er altså kun den praktiske håndtering, der kan delegeres - ”styret” kan ikke gennem aftaler med andre stater fralægge sig ansvaret for at opfylde sine forpligtelser overfor egne borgere.

Scandinavian Stars danske støtteforening bistået af CEDE har gennemgået det tilgængelige materiale fra Folketingets behandling af sagen, fået aktindsigt hos Københavns Politi, og har haft adgang til de mange rapporter, der er udarbejdet i sagen.

Danmark har aldrig efterforsket mordbranden – dansk politi fastholder senest i brev dateret den 22. april 2020 til Scandinavian Stars danske støtteforening, at det her 30 år efter fortsat er et norsk ansvar at efterforske mordbranden.

Der foreligger ikke oplysning om, at Danmark på noget tidspunkt i løbet af de 30 år har rykket Norge for at få fremmet opklaringen af sagen.

Det er fralæggelse af ansvar, et demokratisk svigt.

Justitsmord er naturligvis et demokratisk svigt

Det følger af lovgivningen, at efterforskning af forbrydelser skal ske efter objektivitetsprincippet. Pligten for den udførende magt handler ikke kun om at få de skyldige retsforfulgt men også om at få eventuel mistanke mod uskyldige tilbagevist.

Allerede få timer efter branden den 7. april 1990 informerede politiet i Frederikshavn norsk politi om, at Erik Mørk Andersen, en dansk lastvognschauffør, måtte være mistænkt med baggrund i hans fortid. Som det fremgår af DR's serie, var der tale om justitsmord.

Først i 2014, altså 24 år efter mordbranden, konkluderede norsk politi, at der ikke var bevismæssigt grundlag for at konkludere, at Erik Mørk Andersen med stor sandsynlighed var gerningsmanden.

Egentlig politimæssig efterforskning af mordbranden er aldrig blevet gennemført

Reel politimæssig efterforskning det er noget med kortlægning af grunddata med henblik på afdækning og forfølgelse af mulige teser.

Scandinavian Stars danske støtteforening bistået af CEDE har gennemgået de mange rapporter, der er udarbejdet i sagen om mordbranden ombord på Scandinavian Star natten mellem den 6. og 7. april 1990. DR rammer plet i serien – norsk politi synes at have arbejdet subjektivt med at fastholde Erik Mørk Andersen som gerningsmand og ikke objektivt med undersøgelse af fakta, mulige motiver og mulige gerningsmænd.

Dette er åbenbart allerede fordi, norsk politi afsluttede efterforskningen af mordbranden i

marts 1991, uanset at Højesteretssagen vedrørende fastlæggelse af ejer- og rederansvar først blev afsluttet i Danmark i 1993. Det er svært at forestille sig en efterforskning af mulige motiver, herunder et eventuelt økonomisk motiv, uden at have alle oplysninger om ejer- og rederkredsen.

”Straffesagen” har intet med mordbrand at gøre

En af de største misforståelser i sagskomplekset omkring Scandinavian Star er den såkaldte straffesag. Dansk politi refererer ofte til sagen som ”den oprindelige straffesag” eller ”straffesagen”. Det er derfor vigtigt at slå fast, at der aldrig er gennemført eller forsøgt gennemført en straffesag med henblik på strafforfølgelse for mordbranden ombord på Scandinavian Star natten mellem den 6. og 7. april 1990.

”Straffesagen”, som politiet refererer til, er det gennemførte søforhør og den efterfølgende Højesteretssag i 1993 om kaptajnens, ejers og reders ansvar efter lovgivningen om skibes sikkerhed.

I søforhøret forklarede Henrik Johansen, at han var ejer af Scandinavian Star. Som DR klart fremstiller, var Scandinavian Star nærmest et sejlede vrage. Henrik Johansen, hans direktør og skibets kaptajn blev straffet for, at redningsberedskabet ikke fungerede ombord på Scandinavian Star.

Kommissionen i Norge 2014 – 2016 var heller ikke politimæssig efterforskning

Det norske Storting nedsatte en kommission for at undersøge, om den oprindelige norske efterforskning med afsæt i fakta gav et korrekt og dækkende billede af sagen. Heller ikke her var der tale om kortlægning af grunddata med henblik på videre undersøgelse af mulige teser, altså reel politimæssig efterforskning.

Scandinavian Stars danske støtteforening har bistået af CEDE gennem aktindsigt hos Københavns Politi haft mulighed for indsigt i en række af de afhøringer, som Københavns Politi bistod norsk politi med i 2014 - 2016. Afhøringstemaet synes påfaldende subjektivt - hvorfor behøver der ikke at være noget galt med den på skibet fastsatte pris, hvorfor behøver der ikke at være noget mistænkeligt ved, at en påstået tidligere ejer af

Scandinavian Star får forsikringssummen udbetalt o.s.v.

Der er ikke noget forkert i disse subjektive spørgsmål. Forklaringen er selve grundlaget for Kommissionens arbejde - at undersøge om den oprindelige norske efterforskning gav et korrekt og dækkende billede af sagen. Men det er galt, hvis man tror, at kommissionsundersøgelsen 2014 – 2016 også indebærer en åben og reel politimæssig efterforskning af mordbranden ombord på Scandinavian Star.

Ved en forbrydelse som mordbrand vil politiet typisk overveje tre typer af motiver – hævn, psykisk brist og penge, og undersøge om grunddata understøtter, at der arbejdes videre med kortlægningen af et eller flere af disse motiver med henblik på at finde en gerningsmand eller gerningsmænd.

Danmarkshistoriens største drabssag, 159 døde heraf 25 børn, og der er aldrig gennemført en reel politimæssig efterforskning med henblik på at finde gerningsmanden eller gerningsmændene – det er et alvorligt demokratisk svigt.

Det danske fokus har udelukkende været på at sikre sikkerheden til søs fremadrettet

Efter aftalen med Norge og Sverige var det en dansk opgave at afdække ejer, reder og forsikringsforhold. Det gjorde Danmark så langt, at der i årene efter branden kunne gennemføres en sag om sikkerheden til søs som beskrevet ovenfor.

DR's serie dækker fint, at der allerede under sagen og i årene siden har været stor tvivl om, hvem der faktisk var ejer af skibet den 7. april 1990. Dette ikke mindst fordi, at KS Scandinavian Star, som købte skibet tilbagevirkende efter mordbranden, aldrig har været registreret som virksomhed, ligesom der ikke foreligger dokumentation for betalingen for, at KS Scandinavian Star har betalt for skibet til den tidligere ejer, den amerikanske virksomhed SeaEscape.

Det fremgår af højesteretsdommen fra 1993, at denne tvivl om ejerforholdet er uvedkommende for en sag omkring skibes sikkerhed til søs. En sag om skibes sikkerhed til søs handler om, hvem der

havde den faktiske råden og burde have sikret sig, at sikkerheden ombord var i orden. Henrik Johansen sagde under søforhøret i København, at det havde han.

Også i dag er det danske fokus udelukkende på skibes sikkerhed til søs

Gennem de 30 år siden mordbranden har Folketinget stillet mange spørgsmål til Justitsministeren om branden og efterforskningen – brandtekniske spørgsmål, spørgsmål om vidneforklaringer og spørgsmål om politiets arbejde.

Ikke et af svarene indeholder en redegørelse for, at mordbranden ombord på Scandinavian Star natten mellem 6. og 7. april 1990 ikke efterforskes i Danmark, samt at dansk politi mener, at ansvaret for efterforskningen fortsat er et norsk ansvar.

Dansk politi har ikke en aktiv sag, hvori politiet arbejder med at efterforskning af mordbranden ombord på om Scandinavian Star natten mellem den 6. og den 7. april 1990.

Dette fremgår af brev dateret den 22. april 2020 fra Københavns Politi til Scandinavian Stars danske støtteforening, hvori politiet redegør for, hvor de mange sager, som relaterer sig til mordbranden, håndteres og opbevares.

Norge har i øvrigt tidligere oplyst, at sagen hos dem er henlagt.

Undladelse af at udføre lovgivningsfaste opgaver er også et demokratisk svigt

Det fremgår af lovgivningen, at politiet har monopol på at strafforfølge.

Når en myndighed har monopol på at udføre en væsentlig samfundsopgave, så har den faktisk også pligt til at gøre det, ellers undergraves fundamentet for den demokratiske kontrakt.

Politiet har derfor principielt heller ikke ret til at nedprioritere opgaver. Det er udelukkende Folketinget, som laver lovene, der har retten til at nedprioritere.

Det er ikke det samme som, at politiet nødvendigvis skal rykke ud, 3. gang fru Hansen ringer, fordi en parkeret varebil gør hende bekymret - lidt pragmatik må der trods alt være plads til i et ressourcebegrænset samfund. Men det er demokratisk utænkeligt, at politiet kunne have retten til selv at beslutte en nedprioritering af danmarkshistoriens største drabssag, 159 døde, uopklaret mordbrand.

Intet nyt – ingen genoptagelse

Scandinavian Stars danske støtteforening har fremsendt en række anmeldelser til Københavns Politi med henblik på at få igangsat en reel politimæssig efterforskning af mordbranden.

Københavns Politi har afvist støtteforeningens anmeldelser. Der er ikke nye oplysninger, er politiets forklaring.

Det fremgår af en artikel i Information den 22. april 2020, at Københavns Politi heller ikke mener, at DR-serien indeholder nye oplysninger af relevans for efterforskningen.

Alt er vel i princippet nyt, når der aldrig har været gennemført reel politimæssig efterforskning med henblik på at afdække eventuelle motiver bag mordbranden?

Scandinavian Stars danske støtteforening har gennem 30 år arbejdet med at få den eller de skyldige bag mordbranden fundet og retsforfulgt. Støtteforeningens medlemmer har med stor interesse fulgt med i serien på DR, og peger f.eks. på følgende som nyt i forhold til politiets tidligere arbejde med sagen:

- I første afsnit af DR-serien fremgår det, at Scandinavian Star havde alvorlig slagside, inden evakueringen var færdiggjort, og altså inden brandslukningen begyndte. Dette er ikke indgået i efterforskningen, hvor slag-siden udelukkende beskrives som et resultat af brandslukningen.
- Flemming Thue Jensen, den danske skibsinspektør, kommer med væsentlige fakta. Han var blandt de første ombord efter mordbran-

den, det vil sige inden oprydningsarbejdet ændrede på brandstedet.

At skibsinspektøren faktisk redegjorde for fakta overfor politiet umiddelbart efter gennemgangen, og at dette ikke blev noteret ned til sagen, er et demokratisk svigt. Ligeledes er det et demokratisk svigt, at skibsinspektøren oplevede at være ytringsbegrænset for at kunne bevare sit job i Søfartsstyrelsen, som han forklarer i DR-serien.

- Det fremgår af DR-serien, at manglerne ved Scandinavian Star var så åbenbare, at stort set kun kaptajnen, Hugo Larsen, mente, at skibet var i god stand. Det er derfor påfaldende, at efterforskningen af mordbranden aldrig har omfattet skibets certifikater, uanset at skibets faktiske værdi har stor betydning for et eventuelt økonomisk motiv.
- DR-serien fremstiller også overhyppigheden af brande ombord på skibe tilhørende SeaEscape. Den påstående tidligere ejer af Scandinavian Star, som dog fortsat på tidspunktet for mordbranden blev sejlet af mandskab hyret af SeaEscape. SeaEscape var ligefrem af de amerikanske myndigheder kendt som "Fire-Escape". Efterforskningen af mordbranden har aldrig omfattet et samarbejde med de amerikanske myndigheder.

I brevet den 22. april 2020 til Scandinavian Stars danske støtteforening forklarer Københavns Politi, at der ikke findes et samlet arkiv over oplysningerne i sagen. Arkivet er fordelt mellem Danmark, Norge og Sverige ud fra den 30 år gamle aftale om opgavefordelingen mellem landene. Københavns Politi har intet arkiv vedrørende efterforskning af mordbranden.

Københavns Politi oplyser tilmed, at når politiet har indhentet oplysninger af relevans for efterforskningen af mordbranden, f.eks. da dansk politi på norsk begæring foretog ransagning hos to medlemmer af Scandinavian Stars danske støtteforening, så blev materialet umiddelbart efter sendt til Norge, og der foreligger ikke en kopi hos dansk politi.

Hvordan kan Københavns Politi foretage en vurdering af, om der er nyt i en efterforsknings sag, når Københavns politi ikke har systematiske oplysninger fra efterforskningen?

Og hvordan har politiet i det hele taget kunnet svare på Folketingets spørgsmål gennem årene, når politiet ikke har et arkiv, en systematisk samling af oplysninger, vedrørende mordbranden?

Hvad betyder det så, i lyset af de foreliggende oplysninger fra politiet om fordelingen af opgaveansvar og arkiv, når Københavns Politi skriver til ofre og pårørende, domstolene, Folketinget samt medierne, at de undersøger, hvorvidt de vil "genoptage sagen"?

Ud fra politiets egen forklaring må det handle om overvejelser omkring genoptagelse af sagen om skibes sikkerhed til søs.

Al respekt for retsfølelsen, måske var hæftestraffen i Højesteretsdommen i 1993 i overkanten i forhold til tilsvarende sager. Men når man som offer og pårørende skriver til politiet med anmeldelse om mordbrand, har man ikke fantasi til at forestille sig, at dansk politi udelukkende overvejer, hvorvidt en 27 år gammel sag om skibes sikkerhed til søs skal genoptages.

Konsekvensen af politiets forvaltning i et demokratisk perspektiv er rystende. Ofre og pårørende i Danmark er de facto rettighedsløse.

Det er et demokratisk svigt, når ofre og pårørende ikke kan gå til en dansk myndighed for at få efterforsket og strafforfulgt en forbrydelse, hvor Folketinget i sin ageren har givet opfattelsen af, at dette også er en dansk opgave. Det er også et demokratisk svigt, at vilkåret ikke klart er kommunikeret til ofre og pårørende.

Tilsidesættelse af en ordre er et demokratisk svigt

Politiet skal rette sig efter Folketinget. Folketinget står demokratisk til ansvar overfor folket for at politiet gør dette.

Folketinget besluttede den 28. marts 2019, at politiet skal foretage efterforskning, hvis politiet modtager nye oplysninger i sagen.

Københavns Politi fastholder som beskrevet ovenfor, at der ikke er nye oplysninger i sagen, uanset flere anmeldelser med nye oplysninger fra Scandinavian Stars danske støtteforening og uanset DR-serien.

Måske indeholder DR-serien faktisk ikke nye oplysninger isoleret set. Men at se kendt fakta i en ny sammenhæng er jo også nyt, som kan have betydning for opklaringen af en sag. F.eks. afdækker DR mistænkelig adfærd gentagne gange hos maskinchef Hans Steinhauser og chefelektriker Hans Rytter. Hver enkelt situation er måske ikke ny, men hvad med det samlede billede af mistænkelig adfærd?

Det korte af det lange her er, at Folketinget har givet en indskærpelse om efterforskning, som dansk politi ud fra politiets særlige ekskluderende tilgang til mordbranden aldrig vil kunne imødekomme. Det burde politiet have gjort klart for Folketinget. Det er et demokratisk svigt.

Det er politiets opgave at oplyse en sag

Folketingets Retsudvalg har tidligere bedt justitsministeren om en forklaring. Københavns Politi henviste til, at man afventer materiale fra Scandinavian Stars danske støtteforening.

Københavns Politi synes ligefrem i udtalelser til medierne bl.a. Information, at have det synspunkt, at det er støtteforeningen, altså ofrene, der skal oplyse sagen.

Uanset at denne tilgang med baggrund i de foreliggende oplysninger kunne synes forståelig, så kan det aldrig være ofrene, som har ansvaret for at oplyse en så alvorlig straffesag. Det er udelukkende politiet, der har beføjelsen til at foretage efterforsknings skridt som f.eks. tilbageholdelse, ransagning og beslaglæggelse.

Det er et demokratisk svigt, hvis dansk politi ikke har forstået ansvar og rollefordeling.

Konsekvensen af omfattende demokratiske svigt er manglende tillid til systemet

De mange og gentagne demokratiske svigt i denne sag er alvorlige. Og konsekvensen af disse svigt er, at ofre og pårørende efter mordbranden ombord på Scandinavian Star natten mellem den 6. og 7. april 1990 gennem 30 år er blevet frataget deres demokratiske rettigheder – retten til at få strafforfulgt den eller de skyldige bag den modbydelige forbrydelse.

- Folketingets passivitet overfor de manglende resultater af den norske efterforskning
- Det norske og danske justitsmord på Erik Mørk Andersen
- Manglende reel politimæssig efterforskning af mordbranden
- Politiets manglende orientering af Folketinget om, at dansk politi ikke har fokus på mordbranden

- Politiets manglende orientering af Folketinget om, at dansk politi ikke kan følge indskærpelsen

Konsekvensen af, at disse svigt nu er klarlagt, er naturligt, at vi også vil vide, om dette er en svipser eller udtryk for generel svaghed i systemet. Og hvis det er en generel svaghed, har vi så tillid til, at det siddende Folketing magter at rette op på systemet? Det er sådan, demokratiet fungerer.

Danmarkshistoriens største drabssag udenfor krig er fortsat uopklaret – det kan vi som samfund ikke være bekendt. Lad det være et mål, at eftertiden ikke kan sige om os, at vi brugte 26 mio.kr. og spidskompetencer gennem flere år på en fælles nordisk produktion af en TV-serie om den menneskelige tragedie i mordbranden ombord på Scandinavian Star natten mellem den 6. og den 7. april 1990, men opklaringen ønskede vi ikke at prioritere.

Center for Demokratisk Facilitering understøtter det danske demokratiske fundament, herunder den fortsatte udvikling af demokratiet. Det sker bl.a. gennem debat, arrangementer og projekter. Center for Demokratisk Facilitering er partipolitisk uafhængigt.